

Ірина Смільська

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ООН У МИРОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (1992–2014 РР.)

У статті аналізуються характерні особливості миротворчої діяльності України під егідою ООН, досягнення та негативні сторони, перспективи подальшої участі України у миротворчих операціях ООН як одного із головних напрямів зовнішньополітичної діяльності країни.

Ключові слова: миротворчість, зовнішня політика, ООН, безпека, Україна, відносини, підтримка миру, миротворчі операції.

У сучасних умовах еволюції світової геополітики на рубежі ХХ–ХХІ ст. з акцентацією її глобальної напруженості, сплеску насильства і нестабільності в ряді регіонів планети й окремих країнах (Близький Схід, Сирія, Україна) питання запобігання, вирішення або постконфліктного врегулювання між / чи внутрішньодержавних конфліктів з метою забезпечення міжнародної безпеки, стабілізації й усунення загроз миру викликають підвищений інтерес у вітчизняних та зарубіжних дослідників. Їх вивчення набуває ще більшої ваги як у науково-теоретичному, так і в практичному аспектах. Радикальні трансформації сучасності, стійка тенденція до збільшення воєнних конфліктів, поява нових загроз та викликів у різних регіонах земної кулі настійно обумовлюють потребу дослідження співпраці країн з міжнародними організаціями щодо регулювання операцій з підтримки миру як головного засобу здійснення їх миротворчої діяльності, спрямованої на забезпечення миру та безпеки. Ця необхідність посилюється у зв'язку з докорінними змінами у міжнародних відносинах після закінчення “холодної війни”. Упродовж останніх років зростає загроза міжетнічних та національних конфліктів, усе більше вирізняються моменти порушення міжнародного миру внаслідок розповсюдження ядерної зброї та ракетних технологій у зонах конфліктів, актів міжнародного тероризму й практики використання найманців. Сучасні процеси співробітництва держав з міжнародними організаціями ведуть до пошуку аналогій, переосмислення важливих проблем та виявлення ключових чинників впливу на поглиблення дво- та багатосторонньої взаємодії і обґрунтування відповідей на найактуальніші проблеми міжнародної миротворчої діяльності, що визначають її форми і способи в сучасних воєнних конфліктах.

Метою дослідження є встановлення системи, закономірностей та особливостей розвитку співпраці України та ООН у миротворчій діяльності в окреслений період шляхом аналізу змісту її характеру і виявленні основних напрямів миротворчої діяльності України під егідою вказаної міжнародної організації, а також визначення можливостей запобігання і подолання конфліктів, набуття нашою країною позитивного досвіду співпраці і підвищення її ролі й авторитету в миротворчих операціях протягом 1992–2014 рр.

Проблемі співпраці України та Організації Об'єднаних Націй у миротворчій діяльності присвячені роботи О. Вонсовича [2], Л. Дорош [3], О. Дронговського [4], А. Зленка [5], І. Кизищенко [6], Я. Лисака [7], Л. Панченко [10], Є. Тихомірової [12], Л. Чекаленко [13].

Однією з найважливіших особливостей у розвитку сучасних міжнародних відносин є зростання ролі Організації Об'єднаних Націй (ООН) в світі, повернення їй функцій, що були покладені на неї країнами-фундаторами: відведення загрози війни, гарантування міжнародного миру та безпеки. Саме

ООН належить визначати роль у проведенні міжнародних миротворчих операцій. ООН володіє найбільшими матеріально-технічними ресурсами і має виняткове право надавати мандат на проведення таких операцій. Виходячи з цього, багато країн у миротворчій політиці орієнтуються, передусім, на рішення ООН і розглядають свою діяльність у миротворчих операціях як певний внесок у розбудову цієї впливової організації у галузі зміцнення всеохоплюючого миру і безпеки в усьому світі. Враховуючи можливості ООН стосовно належного реагування на кризові явища, країни, у т.ч. і Україна, надають перевагу співпраці з цією міжнародною організацією у справі запобігання воєнних конфліктів і подолання їх наслідків й збереження миру. Україна співпрацює з ООН з метою відвернення конфліктів, усунення криз та постконфліктної відбудови країн різних регіонів планети. Наша держава розглядає співробітництво з ООН у контексті міжнародної миротворчої діяльності як засіб створення стабільного зовнішньополітичного середовища та зміцнення глобальної системи безпеки. Безпосередня участь України у міжнародній миротворчій діяльності під егідою ООН сприяє зміцненню її міжнародного авторитету, запозиченню та використанню досвіду військового будівництва розвинених країн світу.

Здобуття Україною незалежності викликало необхідність формування та проведення власної зовнішньої політики, що сконцентрувалася на забезпеченні безпеки країни, на активній співпраці з ООН, іншими міжнародними організаціями і зарубіжними державами. З цього моменту розпочинається багатоаспектний процес утвердження України на міжнародній арені і виокремлення миротворчої діяльності як одного з пріоритетних напрямів на міжнародній арені.

Затверджена постанова “Про участь батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об’єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії” від 3 липня 1992 року дала початок співпраці України та ООН у миротворчій діяльності. В ній зазначалося, що “участь України в забезпеченні припинення вогню в Боснії і Герцеговині відповідає інтересам підтримання миру і безпеки на Європейському континенті” [11].

Законом України “Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки” від 23.04.1999 № 613-XIV визначено правові підстави можливої участі Збройних Сил України у більш широкому спектрі міжнародних операцій, ніж визначено чинним законодавством, в тому числі у складі багатонаціональних військових формувань високої готовності. Зокрема, змінено правову основу для операцій підрозділів Збройних Сил України поза її межами, надавши право контингенту та персоналу Збройних Сил брати участь у міжнародних операціях у складі багатонаціональних військових формувань високої готовності не тільки для запобігання виникненню міждержавних або внутрішніх конфліктів та надання гуманітарної допомоги цивільному населенню, яке постраждало внаслідок такого конфлікту, а й для виконання бойових завдань. Законом встановлено, що Україна бере участь у міжнародних операціях у складі багатонаціональних військових формувань високої готовності шляхом здійснення оперативного чергування, вчасного направлення національного контингенту і національного персоналу у розпорядження органів, які визначаються рішеннями про проведення таких операцій, а також надання матеріально-технічних ресурсів та послуг [4, с. 94–95].

Участь вітчизняних підрозділів у чисельних миротворчих операціях під егідою регіональних організацій, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки, ще раз підтвердила, що Україна відіграє дієву роль у зміцненні довіри між державами, заявляє про свою готовність конструктивно співпрацювати із зацікавленими сторонами у вирішенні

актуальних проблем сьогодення, поступово крокує вперед шляхом інтеграції до європейського та світового співтовариства.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. понад 40 тис. українських військовослужбовців взяли участь у міжнародних миротворчих заходах в Анголі, Афганістані, Боснії та Герцеговині, Гватемалі, Грузії, Демократичній Республіці Конго, Ефіопії й Еритреї, Македонії, Косово, Південному Лівані, Придністров'ї, Сьєрра-Леоне, Таджикистані та Хорватії. Крім того, вітчизняні підрозділи були залучені до врегулювання небезпечної ситуації в Іраку. Для України її миротворча діяльність має ключове значення, оскільки вона розглядається, з одного боку, як засіб зміцнення її національної безпеки через створення стабільного зовнішньополітичного середовища, а з іншого, – як внесок у зміцнення загальноєвропейської безпеки і побудову нової стабільної і безпечної Європи [6, с. 108].

За всю сучасну історію співпраці України та ООН у миротворчій діяльності наймасштабнішою була українська миротворча місія в Іраку, в рамках якої підрозділи Збройних Сил України у 2003–2008 роках брали участь в Іракській війні в складі коаліційних військ під проводом США. 5 червня 2003 р. Верховна Рада ратифікувала указ Президента про участь українських військ у миротворчій місії в Іраку. Українська бригада вступила в підпорядкування командуванню багатонаціональної дивізії “Центр–Південь”, що мала в своїй основі польський контингент військ і була дислокована в провінції Васіт за 140 км від Багдада.

Українські військовослужбовці виконували завдання у таких населених пунктах: Аль-Кут, Ас-Сувайра, пункт переходу Арафат (форт Бадра) ірано-іракський кордон, Багдад. Перед передислокацією в Ірак в 2003 р. група офіцерів штабу дивізії брала участь у спільних навчаннях багатонаціональних сил в Польщі в м. Щецин. 15 березня 2005 розпочалося поетапне виведення українських військових. Двома рейсами військово-транспортного літака Іл-76 до України прибула перша група з майже 140 чоловік, які несли службу в механізованій роті 72-го батальйону поблизу міста Ес-Сувейра. 27 грудня 2005 Ірак покинула основна група українських миротворців [2, с. 420]. Збройні Сили України мали змогу використати широкі можливості удосконалити свою бойову і тактичну підготовку.

Участь українського миротворчого персоналу у міжнародній миротворчій діяльності зміцнила імідж ЗСУ та України як держави, яка виконує свої міжнародні зобов'язання з підтримки миру у зонах воєнних конфліктів, дозволяє отримувати унікальний досвід військовослужбовців ЗСУ, який впливає на зміну ментальності особового складу, спонукає вносити зміни у повсякденну діяльність військ, у підготовку контингентів та навчальний процес підготовки миротворчого персоналу [7, с. 49].

На рубежі ХХ та ХХІ століть світ вступив у якісно нову епоху розвитку системи міжнародних відносин. Процеси глобалізації, усвідомлення народами взаємної відповідальності за мир та безпеку спонукали до переосмислення ролі і місця держав, міжнародних організацій та воєнно-політичних союзів у новій архітектурі міжнародної безпеки. Динамічні зміни системи міжнародних відносин характеризуються новою якістю взаємин, а також новими вимірами традиційних та виникненням нетрадиційних викликів і загроз. Поява нових та постійне зростання вірогідності і небезпечності нетрадиційних загроз міжнародній безпеці викликало необхідність перегляду всього комплексу проблем забезпечення політичної, економічної, воєнно-стратегічної стабільності, розробки та опанування адекватних форм і способів реагування.

Нові глобалізаційні виклики визначають нові обриси безпеки початку ХХІ століття. Перш за все, зростатиме роль і значення регіональних систем безпеки та співробітництва у забезпеченні стабільності у різних регіонах світу, набуватиме

вирішального значення тісна взаємодія глобальних та регіональних систем колективної безпеки у врегулюванні конфліктів.

Характерні риси воєнно-політичної обстановки в різних регіонах світу визначатимуться кількістю держав, причетних до її формування, ступенем взаємної залежності та важливості воєнно-політичних проблем. Україна визначає високий авторитет ООН та ОБСЄ у вирішенні проблем урегулювання конфліктів, реалізації міжнародних домовленостей та режимів. Водночас, необхідно, щоб їх роль і вага у прийнятті та реалізації відповідних рішень постійно підвищувалася [9].

Тим не менше, створення гаранта миру і безпеки світового співтовариства – Організації Об'єднаних Націй, подолання прогалів в основоположних міжнародних документах, утвердження міцної міжнародної системи колективної безпеки постійно стикаються з непередбачуваними ситуаціями, під час яких іде перевірка існуючих механізмів і процесів гарантування загальносвітового правопорядку. Глобальні зміни, які особливо чітко спостерігалися в кінці 80-х років і які призвели до кардинальної перестановки сил на міжнародній арені, сприяли корекції концептуальних підходів міжнародного співтовариства й окремих держав до проблематики міжнародної безпеки. Передусім, це стосується саме миротворчої діяльності. Припинення “холодної війни” збіглося з активізацією міжнародних миротворчих зусиль, що було викликано як зростанням взаєморозуміння і можливостей узгодження позицій постійних членів Ради Безпеки, так і посиленням нестабільності у світі, великою кількістю соціальних конфліктів різного характеру, спровокованих крахом попередньої системи міжнародних відносин і появою суперечностей, які штучно стримувалися під час “холодної війни”. При цьому підвищилася і складність завдань, які розв'язуються миротворчими силами. Апробовані механізми врегулювання конфліктів у багатьох випадках перестали розглядатися як оптимальні, і за нової системи міжнародних відносин виникла необхідність пошуку шляхів підвищення їх ефективності.

Треба зазначити, що найбільшого розвитку в доктринальному плані миротворча діяльність набула саме в ХХІ ст., і цьому сприяла велика кількість конфліктів, які перейшли в нове сторіччя, не досягнувши, власне, мирного вирішення [10, с. 29].

Підкреслимо, що Україна має достатній досвід у сфері проведення миротворчої діяльності, аби її сприймали в міжнародному співтоваристві країною-миротворцем, що певною мірою сприяє розвитку її зовнішньоекономічної політики. Проте під час підготовки пропозицій щодо участі України у міжнародних миротворчих операціях слід підходити з такою пріоритетністю: 1) операції, які проводяться в регіонах, що є ключовими для національних інтересів України; 2) операції, що проводяться спільно з міжнародними партнерами України, співпраця з якими сприяє європейській та євроатлантичній інтеграції нашої держави; 3) інші операції, в рамках яких українські миротворці роблять внесок у зусилля міжнародної спільноти з підтримання миру і стабільності [10, с. 200–201].

У миротворчій діяльності українські миротворці отримали досвід співробітництва не лише з різними міжнародними організаціями, але і з колегами з інших країн, зокрема, у межах українсько-польського батальйону з підтримання миру, бельгійського батальйону багатонаціональної бригади “Північ”, багатонаціонального інженерного батальйону “Тиса”, створеного разом з Угорщиною, Румунією і Словаччиною [12, с. 24].

Необхідно нагадати, що в українському суспільстві досі часто обговорюється доцільність участі України в миротворчих операціях, тим більше тих країн, які не мають спільних кордонів та не перебувають у безпосередньому сусідстві, а також

часто в пресі лунають звинувачення стосовно українського керівництва, яке розглядає українських миротворців як “гарматне м’ясо” – розплата України за борги перед іншими державами.

Важливий аспект участі України в міжнародній миротворчій діяльності – це її координовані дії зі світовими акторами стосовно дипломатичного врегулювання конфліктів і приєднання до офіційних заяв щодо гострих конфліктних зон [10, с. 289].

До того ж, не тільки миротворчі операції є метою залучення українського контингенту. Важливим аспектом є превентивна дипломатія, яка була темою виступів А. Зленка, постійного представника України в ООН. Так, у 1995 р. він виступив у Раді безпеки з пропозицією покласти завдання активної превентивної дипломатії на інститут посередників при Генеральному секретареві ООН [5, с. 385].

Сучасна ситуація в світі потребує пошуку нових підходів, стратегії і тактики контролю у вирішенні конфліктів, прогнозування потенційних причин їх виникнення, вивчення динаміки конфлікту від зародження до ескалації, створення механізмів попередження і врегулювання конфліктних ситуацій. Вбачається, що політичний і правовий механізми врегулювання конфліктів мають будуватися на комплексній базі, включаючи діалог безпосередніх учасників конфлікту, багатостороннє врегулювання за участі всіх зацікавлених сторін, незалежно від їх регіональної належності, універсальної процедури в рамках міжнародних інститутів і організаційних структур. Як ми наголошували, сучасним конфліктам притаманні різні особливості і політико-соціального, і релігійного характеру. Тому до тих конфліктів, у яких яскраво простежується релігійна складова, необхідно залучати лідерів конфесій, представників релігійних організацій, спроможних виконувати консультативні функції під час проведення політичного діалогу [1, с. 17].

Слід відзначити, що загалом за роки незалежності Україна здобула статус виваженого, послідовного та неупередженого контрибутора міжнародного миру та безпеки.

До недоліків участі України у міжнародній миротворчій діяльності слід віднести те, що чинне законодавство щодо залучення України до ММО (міжнародні миротворчі операції) недостатньо повно відповідає актуальним потребам сьогодення. Ускладненою та доволі проблемною є процедура прийняття рішення про направлення контингенту за кордон, його передислокації тощо. Негативом є й те, що українські миротворці володіють недостатнім рівнем підготовки. Чимало проблем виникає із соціальним забезпеченням та реабілітацією військових, котрі повернулися з ММО [3, с. 218, 220].

До основних перспектив участі України у міжнародній миротворчій діяльності слід віднести те, що сьогодні миротворчість стає каталізатором розвитку співпраці багатьох держав. Така діяльність відповідає національним інтересам України – сприяє налагодженню взаємовигідних контактів [14]. Для України участь у ММО має ключове значення, оскільки вона розглядає її як засіб зміцнення власної національної безпеки через створення стабільного зовнішньополітичного середовища та налагодження надійних комунікативних зв’язків [3, с. 220].

Особливим фактором, який слід брати до уваги при розгляді перспектив миротворчості України, є залучення миротворців до АТО та, навпаки, військовослужбовців, що мають досвід служби у зоні проведення АТО, – до миротворчої діяльності.

У Стратегії міжнародної миротворчої діяльності України, затвердженою Указом Президента України від 15 червня 2009 р. № 435, наголошено на тому, що основну увагу слід приділити розширенню участі нашої держави в

міжнародних миротворчих операціях як одній із найбільш результативних форм міжнародної миротворчої діяльності. Стратегія визначає пріоритетні цілі участі держави у міжнародній миротворчій діяльності, завдання та механізми реалізації національних інтересів у цьому процесі. Позитивним є те, що в самій Стратегії говориться про необхідність удосконалення законодавства з питань міжнародної миротворчої діяльності України, зокрема, з метою: гармонізації національного законодавства з відповідними рішеннями міжнародних організацій з питань безпеки в частині, що стосується визначення правового статусу миротворчого контингенту та миротворчого персоналу, їх прав, обов'язків та відповідальності; удосконалення системи керівництва процесом підготовки та участі України в міжнародних миротворчих операціях; створення умов для широкого залучення до участі у міжнародних миротворчих операціях цивільного персоналу, державних та недержавних організацій для надання миротворчих послуг; поліпшення соціального та правового захисту учасників міжнародних миротворчих операцій та членів їх сімей [8, с. 22–23].

У межах ООН розпочалася справжня битва дипломатів за донесення об'єктивної правди до світової спільноти. Постійний представник України в ООН Юрій Сергєєв заявив, що його країна змушена боротися з добре оснащеними військовими диверсантами і військами Росії. Трибуну ООН дипломати України використали і як засіб поінформування світової спільноти про загарбницькі дії Росії, і для звернення до народів світу про надання підтримки і відповідної допомоги нашій державі. Зокрема, 22 вересня 2014 р. Міністр закордонних справ України Павло Клімкін ознайомив світову громадськість з ситуацією на Сході України, зазначив про важливість Мирного плану врегулювання ситуації на Донбасі [14, с. 23].

Дослідження процесів, пов'язаних із подоланням міжнародних конфліктів у тому числі і на сході України, повернення Криму, проведення операцій миротворчого характеру, участь у них і України посилює актуальність запропонованої наукової проблеми. Зміни характеру конфліктів та загроз безпеці в сучасному світі вимагають переосмислення основних принципів миротворчої діяльності. Зважаючи на те, що миротворчий вектор сьогодні не просто залишається на порядку денному української зовнішньої політики, а постає найбільш гостро і значимо, важливо у подальших працях визначити засадничі принципи співпраці з ООН у міжнародній миротворчій діяльності, її характер, форми й методи, виявити періоди та окреслити перспективи співробітництва у нових геополітичних умовах.

Список використаних джерел

1. *Аннан К. А.* Проблема вמשательства: выступление Генерального секретаря Организации Объединенных Наций / К. А. Аннан. – Нью-Йорк: ООН, 2000. – 54 с. 2. *Вонсович О. С.* Миротворчий досвід України як фактор підтримки і забезпечення міжнародної безпеки / О. С. Вонсович // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 107. – С. 420 – 423. 3. *Дорош Л. О.* SWOT-аналіз миротворчої діяльності України у контексті сучасних викликів міжнародній та національній безпеці / Л. О. Дорош, О. Б. Лагода // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія. – 2016. – Вип. 16. – С. 216–225. 4. *Дронговський О. С.* Правове регулювання участі Збройних Сил України в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки / О. С. Дронговський // Юридична наука. – 2013. – № 5. – С. 89–98. 5. *Зленко А.* Дипломатія и політика. Україна в процесединамічнихгеополітическихперемєн / А. Зленко. – Харьков: Фолио, 2004. – 559 с. 6. *Кизименко І.* Участь України в світових та регіональних організаціях по забезпеченню миру та стабільності: історична література (1991–2011 рр.) / І. Кизименко // Часопис української історії. – 2014. – Вип. 30. – С. 106–111. 7. *Лисак Я. А.* Міжнародно-правові основи застосування підрозділів Збройних Сил України за кордоном та проблеми їх реалізації на прикладі миротворчих операцій в Югославії та Іраку / Я. А. Лисак // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2014. – № 2. – С. 46–51. 8. *Мещєрєкова О. В.* Генеза законодавства України щодо участі України в міжнародних

миротворчих операціях / О. В. Мещерякова // Право і Безпека. – 2009. – № 4. – С. 19–24.

9. *Міжнародні системи колективної безпеки. Інтеграція України у європейську систему колективної безпеки як основа формування системи національної безпеки України.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mil.univ.kiev.ua/files/67_1074163600.doc.

10. *Панченко Л. С.* Новітні форми міжнародно-правового регулювання миротворчої діяльності [Текст]. дис. канд. юрид. наук : 12.00.11 / Панченко Людмила Євгенівна; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2016. – 242 с.

11. *Про участь батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії: Постанова Верховної Ради України від 3 липня 1992 р. № 2538- XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 38. – Ст. 564.*

12. *Тихомирова Є. Б.* Параметри міжнародної миротворчості України // Панорама політологічних студій : наук. вісн. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2011. – № 5/6. – С. 23–30

13. *Чекаленко Л. Д.* Україна в ООН: відстоювання Незалежності / Л. Д. Чекаленко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2015. – Вип. 22(1). – С. 30–36.

14. *Шелест Г.* Посередницькі ініціативи Києва як інструмент просування національних інтересів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07750.pdf>.

Ирина Смильская

СОТРУДНИЧЕСТВО УКРАИНЫ И ООН В МИРОТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (1992–2014 ГГ.)

В статье анализируются характерные особенности миротворческой деятельности Украины под эгидой ООН, достижения и негативные стороны, перспективы дальнейшего участия Украины в миротворческих операциях ООН как одного из главных направлений внешнеполитической деятельности страны.

Ключевые слова: миротворчество, внешняя политика, ООН, безопасность, Украина, отношения, поддержание мира, миротворческие операции.

Iryna Smilkska

THE COOPERATION OF UKRAINE AND THE UNITED NATIONS IN PEACE- MAKING ACTIVITY (1992–2014)

The paper analyzes the characteristics of peace-making activity of Ukraine and the UN; achievements and negative sides, the prospects for further participation of Ukraine in UN peace-making operations as one of the main directions of the country foreign policy.

Key words: peace-making, foreign policy, UN security, Ukraine, relations, peacekeeping, peacekeeping operations.